

Derleyen
SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU
“Öl Dediler Öldüm”

İletişim Yayınları 2016 • Bugünün Kitapları 165

ISBN-13: 978-975-05-1575-6

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk, Kızılcahamam'da "Şehit Ağacı"

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Birhan Koçak

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU

“Öl Dediler Öldüm”

Türkiye’de Şehitlik Mitleri

Bu kitap cesaretin;
kahramanlık, yakmak, yıkmak, yok etmek veya ölmekte değil,
sorulamayanları sormakta,
konuřulmayanları konuřmakta
olduğunu gösteren

Pınar Selek ve diğer cesur bilim insanlarına,
Ahmet řık ve diğer cesur gazetecilere,
Serpil Sanca'a ve onun izinden şehitlik konusunu
ele alan genç sosyal bilimcilere,
ve
yitirdikleri çocuklarının acısını savaş değil,
barış çağırısına dönüştüren analara
adanmıştır.

İçindekiler

Önsöz

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....9

Sunuş

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU..... 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu Bir Cinnet: “Bizi de Askere Al Komutanım!”

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....23

Anlam Kaybının Telifisi ile Siyasî Konumlar Arasında: Türkiye’deki İslâmcılığın Şehitlik ve Şahitlik Anlayışları Üzerine Bir Tasvir Denemesi

ASIM ÖZ 31

Alevilikte Şehadet: Kerbela’dan Gezi’ye Hüseyin’in Tarih Dışına Taşan Nefesi

BESİM CAN ZİRH 89

Çanakkale İçinde Kurdular Beni: Şehit(lik) İmgesi Üzerinden Toplumsal Bedenin İnşası

BEKİR DÜZCAN..... 111

Turan Emeksiz: Bir Simgenin Doğuşu ve Yok Edilişi

TURGAY GÜLPINAR 133

Savaşları Yeniden Yazmak: Şehitler ve İktidarın Seçici Belleği

SEZÂİ OZAN ZEYBEK..... 147

Kurgunun Deşifresi: Şehitlik Söylemini Anlamak

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU..... 177

İKİNCİ BÖLÜM

Ömer Seyfettin'den Bugüne

Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Şehitlik

GÜLSÜM CENGİZ.....203

Tabutlara Sarılan Beyaz Perde

ÇAĞDAŞ GÜNERBÜYÜK - SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....229

Militarizm ve Ölüm Kıskaçında Törenler ve Drama Etkinlikleri: “Şehit Olacaksın İnşallah!”

BÜLENT SEZGİN.....241

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“Ölüm” ve “Şehitlik” ile Yeniden Kurulan Hayatlar: Oğlunu Silahlı Çatışmada Kaybeden Asker Anneleri

ESRA GEDİK.....253

Ek: Şükran K. / Bir “Şehit Annesi” Hikâyesi.....277

Radikal Sol Örgütlerde Şehitliğin İnşası

K. EYLEM ÖZKAYA LASALLE.....291

Kamusal Alanın Çatışma Belleğine Dönüştürülmesi

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....331

Şehit Turizmi: Kitlelerin Çanakkale Seferberliği

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....351

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Buraya Henüz Merhamet Gelmedi

CAN GEZGÖR.....385

Ek: Şehidin Dua Metni.....395

Sivas Şehitler Anıtı ya da Sessizliğin Üç Hâli

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU.....397

Ek: Anıtlardaki Sesler.....399

YAZARLAR.....403

Önsöz

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU

Burdur'da serin bir akşam. Yerde oturmuş, bekliyoruz. Tatbikat yapılacakmış, yemekte söylediler. Komutan sonunda göründü. Akşam saati nasıl bir tatbikat yapılacak, nereye gideceğiz merak ediyoruz. Beklediğimiz çıkmıyor. Bir yere gitmemiz gerekmiyormuş. Oturmaya devam. Komutan ayakta. Lafı hiç uzatmadan konuya giriyor.

“Babası şehit olan var mı aranızda?”

“Ya kardeşi şehit olan?” diye soruyor.

Beklediği üzere el kaldıranlar var... El kaldıranlara, “Elinizi indirmeyin” diyor. Sesi düz...

“Akrabalarından şehit olan var mı?” diyor. Bir-iki el kaldıran daha oluyor.

“Mahallesinden şehit olan?”

“Köyünden şehit olan var mı?”

Halka halka genişletiyor. Bir sosyal bilimci gibi. Bakalım bir halka daha atlayacak mı? Atlamıyor.

“Kasabasından şehit olan var mı?”

“Peki, oturduğu şehirden şehit olan var mı?”

El kaldırmayanların sayısı azaldı, azalıyor. Komutanın sesi düz. Kendinden emin...

“Memleketinden şehit olan var mı?”

Bir tek benim elim havada değil sanki. Bakmaya saymaya gerek yok. Komutan son sorusu ile gelmek istediği noktaya geldiğini biliyor. “İşte” diyor, “biz böyle bir ülkeyiz, böyle bir milletiz.”

“Bu vatanın her parçası, her noktası şehitlerin kanlarıyla sulandı. Bizler onlar sayesinde buradayız. Sizler de, eminim, onlar gibi fedakârlık etmekten

kaçınmayacaksınız. İşte şimdi soruyorum. Bizim takımımızın bir bulaşıkhanesi yok. Ama olmalı. Aranızda bir bulaşıkhanesi yapmak için gerekli becerileri olanlar mutlaka vardır. Kim bu işte yer almak ister?”

Önlerden el kaldıranlar var. Kim olduklarını göremiyorum. Birkaç soru ile mesleğe göre bir işbölümü yapıyor. Bu kez sanki daralan halkalar söz konusu. Komutan yeniden konuşuyor.

“Şimdi, başka bir fedakârlık gerekiyor. Bu, şehitlerin fedakârlıklarının yanında sözü bile edilemeyecek bir fedakârlık. Bize bir de bulaşık yıkama makinesi gerek. Aranızda bu vatana olan borcunu ödemek isteyenler, vatanını çok sevenler, bu makineyi almak isteyecekler olduğuna eminim. Bu makine yalnız (...) tutuyor. Kim bu fedakârlığı yapmak ister?”

Uzunca boylu biri ayağa kalkıyor. Komutan onun için övgü dolu sözler söylüyor. İşbölümü tamam; işçiler, ustalar ve sermayeci. Tatbikat bitiyor. Yatakhaneye gönderiliyoruz.

İnşaat başlıyor. İşçi ve ustaların tek görevi artık bu. Makine için *fedakârlık* yapan er ise çalışmıyor. Onun askerliği fiilen sona ermiş gibi. Cebinde izin kâğıtları olduğu; arkadaşları ile istediği an çarşıya gidebildiği söyleniyor. Belki de bu yüzden gündüzleri hiç görünmüyor.

Burdur, Eylül 1997

* * *

Şehitlik üzerine bir kitap hazırlamak için birçok nedenim olduğunu düşünüyorum. Bunlardan biri, yukarıda aktardığım *askerlik hatırası*. Bir diğer neden ise, bu konuda sosyal bilimlerde müthiş sessiz kalınması. Bu sessizlik elbette rastlantısal değil. Dahası, bu sessizlik büyük medya kuruluşları tarafından günler boyunca işlenen “şehit” haberleri ülkeyi kapladığında bile sürüyor. Her seferinde aynı sessizlik. Bu, benim için, kabul edilemez bir tablo. O zaman bu sessizliğin delinmesi gerekiyordu.

Şehitlik konusunu ele alan bu kitabı hazırlamak için beni yüreklendiren, bu sessizliği çalışmalarını ile delen genç sosyal bilimciler oldu. Onlara, özellikle de Burcu Şentürk ve Esra Gedik'e, bu sessizliğin üzerine yürümeyi tercih ettikleri için teşekkür etmek isterim.

Toplam üç yıllık bir emeğin sonucu olan bu kitaba katkıda bulunan yazarlardan çok şey öğrendim. Onlara, bana ve bu kitaba yaptıkları katkılar için teşekkür borçluyum. Kapakta yer alan Kızılcahamam'daki şehit anıt ağacından beni haberdar eden, henüz yüz yüze gelip tanışmadığım Jean-François Pérouse'a da teşekkür etmek isterim.

Kitaba doğrudan olmasa da dolaylı olarak katkıda bulunan kişiler oldu. Onların adlarını ve katkılarını, eksik bırakacaklarım olacağından çekinerek tek tek ele almayacağım. Onlara ve ayrıca çalışmalarını, eylemlerini, keskin ve

kesintisiz adalet arayışları ile bu kitaba esin kaynağı olan kişilere çok teşekkür ediyorum.

Bu kitabın hazırlanışı sürecinde, daha en baştan bana hep kulak veren, destekleyen, derlemeye katkı verecek yazarlar bulmamda yardımcı olan ve her gecikmemde anlayışlı ve sabırlı davranan Tanıl Bora'ya çok özel bir teşekkür borcum var.

Son olarak, her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmamda da bana her an destek olan, şehitlik gibi zor konuları ele aldığımda bana kulak vermeyen meslektaşlarımın tam tersine her fikrime büyük bir ilgi ile kucak açan ve beni hep cesaretlendiren Çiğdem Kotil'e teşekkür etmek isterim. Onun yokluğunda bu derlemeye gücüm yetmezdi.

Sunuş

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU

Pandora'nın kutusunun tam olarak ne zaman ve kim tarafından açıldığı bilinmese de, bu kutudan 1980'de 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Darbesi'nin, birkaç yıl sonra da bugün hâlâ sürmekte olan bir çatışmanın çıktığı biliniyor. Çatışmaların artması ve ölümlerin çoğalması ile kutudan çıkan bir diğer sorun, Türkiye'nin şehitlik mitinin kuşatmasına girmesidir. Türkiye'de ne Kore Savaşı, ne de Kıbrıs Savaşı ardından şehitlik gündemde bu kadar yer tutmuştur. Bugün şehitlik ile ilişkili olarak söylenen ve yaşananlar Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde hiç görmediği türden ve ülke çapına yayılan bir cinnet olarak nitelenebilir. Artık şehitlik söylemi gerek basılı ve görsel medyada, gerekse yeni medyada sürekli yankılanmakta, video aktaran mecralarda binlerce şehit cenazesi töreni görüntüsü bulunmaktadır.

2002'de çıkarılan bir yasayla 18 Mart Şehitler Günü ilan edildikten sonra şehitlerin ülke çapında resmi törenlerle anılması yolu açılmıştır. Diğer yandan şehitlik söylemi giderek o kadar yaygınlaşmış ve kabul görmüştür ki, şehit kavramı olağan anlamının çok dışında kullanılmaya başlanmıştır. Artık bir deplasman maçına giderken trafik kazasında ölen futbolculara “futbol şehitleri” gibi bir yakıştırma yapılabilmektedir.¹ Bir kömür madeni ocağında olağan ihmallere sonucu ölen madencilere “maden şehidi” yakıştırması yapılarak, çalışma koşullarının neden olduğu önlenebilir ölümlere bile çok farklı bir anlam yüklenmektedir.

Dahası, şehitlik miti bizzat devlet tarafından düzenlenen büyük törenler-

---

1 “Samsunspor futbol şehitlerini andı”. (Anadolu Ajansı, 20 Ocak 2013). Aynı tarihli *Milliyet* haberi için bkz. <http://spor.milliyet.com.tr/samsunspor-futbol-sehitlerini-andi/spor/spor-detay/20.01.2012/1491602/default.htm>.

le, gezilerle, binlerce gencin katıldığı yürüyüşlerle daha önce hiç görmediği kadar büyük bir destek görmekte, sık sık gündeme getirilmekte ve toplumsal bilince yerleştirilmektedir. Çanakkale Şehitlikleri yıllardır daha önce hiç görmedikleri kadar çok ziyaretçinin akınına uğramaktadır. Bu ziyaretçilerin büyük çoğunluğu Gelibolu Yarımadası'na kurum ve kuruluşlar tarafından getirilmekte, bir seferberliği andıran kitlesel ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Çanakkale yeterli olmuyormuş gibi, Sarıkamış Harekâtı'nda telef olan on binler "şehit" oldukları için övünç kaynağı yapılmakta, onlar için dinî törenler düzenlenmekte ve Gençlik Spor Bakanlığı tüm ülkeyi kapsayan, "Gençlik Şühedanın İzinde" başlıklı büyük kampanyalar düzenlemektedir.²

Sarıkamış Şehitleri için hatim ve Mevlid-i Şerif okundu (Sarıkamış, 7.1.2012).

² Bkz. <http://www.sarikamissehitleri.gsb.gov.tr>.

Siyaset malzemesi

14 Ağustos 2001'de arkadaşlarıyla birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kuran Recep Tayyip Erdoğan, 3 Kasım 2002 seçimini üçte iki çoğunluğu oluşturacak şekilde kazandı ama milletvekili adayı olamadığı için Meclis'e giremedi. Meclis'e girebilmesi için önce yasal düzenlemeyle milletvekili adaylığının önündeki engel kaldırıldı ve Erdoğan 9 Mart 2003'te Siirt ili milletvekili yenileme seçimine katıldı. Bu seçimi kazanan Erdoğan, 22. Dönem Siirt Milletvekili olarak parlamentoya girdi.³

Erdoğan'ın aday olamaması ve 4 ay cezaevinde kalmasına neden olan mahkeme kararı, Siirt'te halka hitaben yaptığı bir konuşmaydı.⁴ Erdoğan'ın bu konuşması birçok açıdan önemliydi ve yıllar boyunca yinelenen temaları içeriyordu.⁵ Konuşmada kullandığı, “Minareler süngü, kubbeler miğfer/ Camiler kışlamız, mü'minler asker” benzetmesi dışında, Erdoğan “Benim referansım İslâm'dır” diyor ve ABD Başkanı Bill Clinton İncil'den söz edebiliyorsa, kendisinin de benzer şeyler söyleyebilmesi gerektiğini vurguluyordu. Erdoğan, bu sözlerin hemen ardından, Türkiye'nin bir “şehitler ülkesi” olduğunu söylüyordu.

Geçenlerde bana bir açıklamamdan dolayı sordular: Diyorsun ki “Benim referansım İslâm'dır”. Evet göğsümü gere gere söylüyorum: “Benim referansım İslâm'dır.” Kardeşler bunu söyleme hakkına ben sahip değilsem o zaman insan olarak yaşamamın ne anlamı var? Eğer ben insansam, eğer ben bir torna makinesinden çıkmış bir demir parçası değilsem, inancımı rahatlıkla koruyamayacaksam, söyleyemiyecesem, bu şehitler ülkesi Türkiye'de benim ne işim var?

Başbakan olduktan sonra Erdoğan yaptığı konuşmalarında şehitlik temasına sık sık yer verdi. Başbakan şehitler konusunda duyarlı olduğuna ilişkin güçlü sinyaller veriyordu:

Tayyip Bey, Çanakkale filmini izlerken gözyaşlarını tutamıyor. (...) bir şehit tabutunu taşıırken, bir şehit çocuğunun başını okşarken, bir şehit eşini teselli ederken de gözyaşlarını tutamıyor. Bir fukara ocağında iftar yaparken de yüreği kabarıyor. Bunlar bir devlet adamı için güzel şeylerdir.⁶

3 Bkz. <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/genel-baskan>.

4 “Recep Tayyip Erdoğan, 12 Aralık 1997'de Siirt'te halka hitaben yaptığı konuşma sırasında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere tavsiye edilen ve bir devlet kuruluşu tarafından yayımlanan kitapta yer alan bir şiiri okuduğu için hapis cezasına mahkûm edildi ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevine son verildi.” Bkz. <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/genel-baskan>.

5 Cemal Dindar, *Bi'at ve Öfke: Recep Tayyip Erdoğan'ın Psikobiyografisi*. İstanbul: Telos Yayıncılık, 2007, s. 57.

6 “Gözyaşı ve öfke...” *Yeni Şafak*, 26 Mart 2005. <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/mart/26/atas-getiren.html>.